

Dějiny českého ženského hnutí

Petra Ondřejová

Ženské hnutí- jedná se o cílenou a organizovanou činnost, jejímž cílem je prosadit ve společnosti určité požadavky vedoucí k rovnoprávnému postavení žen.

Počátky ženského hnutí úzce souvisí s *Deklarací práv ženy* a občanky, kterou v roce 1791 sepsala Olympe de Gouges jako reakci na Velkou francouzskou revoluci. Deklarace se stala prvním impulsem tzv. *První vlny feminismu*, která měla za cíl především zavedení přístupu žen ke vzdělání a volebního práva pro ženy.

Počátky ženského hnutí v Čechách a na Moravě spadají do poloviny 19. století, a je spojeno s *českým národním obrozením*. To vzneslo požadavky povznesení české společnosti a tím také české ženy. Základním východiskem obrozenců i prvních představitelk emancipačních snah žen byla idea, že jen vzdělané ženy, obeznámené s českou historií a českými literárními díly, které se později stanou matkami budoucí generace, budou své potomky vychovávat hrdost a úctu k českému národu. Požadavky na kvalitní vzdělání dívek a žen bylo až do konce 19. století hlavním cílem ženského hnutí nejen v Českých zemích, ale i jinde v Evropě a USA.

Mezi první reprezentantky emancipačních snah českých žen patří *Magdalena Dobromila Rettigová* (1787-1845), která zřizovala soukromé vzdělávací ústavy pro dívky a založila i Nadaci pro studium chudých dívek. Ji založené školské ústavy byly prakticky orientovány. V osnovách se spojovalo učení dovedností spojených s vedením domácnosti (vaření, šití, atd.) s výukou správného českého jazyka, čtením české literatury a přednáškám o významných osobnostech české historie. Sama M.D Rettigová byla literárně činná, psala romány pro ženy a přispívala do českých časopisů. Její snahy o pozvednutí úrovně ženy a rodiny odpovídaly tradičnímu pojetí ženy jako v první řadě matky, manželky, dobré hospodyně a vlastenky. Je tedy otázkou zda-li je možné ji považovat za první českou feministku, za jakou je v literatuře často označována. Obdobně je tomu i u *Boženy Němcové* (1820-1862). Ta naplňovala ideu rovnosti pohlaví svým individuálním životním postojem, sama se však za feministku nepovažovala ani se do ženského hnutí nezapojovala. Zdá se tedy, že na počátku českého ženského hnutí stojí muži. *Karel Slavomil Amerling* (1807-1884) s *Bohuslavou Rajskou* (1817-1852), založili český dívčí vzdělávací spolek *Budeč*, jeho činnost však pro finanční obtíže roku 1848 skončila. Další pokusy o založení dívčího vzdělávacího ústavu nebyly úspěšné.

Milníkem pro české ženské uvědomění bylo založení *Amerického klubu dám* (1865), který se zabýval vzděláváním prostřednictvím řady přednášek z rozličných vědních oborů (např. filozofie, astronomie, aj.), představováním nových strojů usnadňujících ženám práci v domácnosti (např. šicí stroj), dobročinností a péčí o děti. Osobou stojící u jeho zrodu byl český filantrop *Vojtěch Náprstek* (1826-1894), který po svém návratu z USA zprostředkoval ohlasy tamějšího ženského hnutí. Na klubem pořádané přednášky i odborné exkurze měly přístup pouze ženy, kterých bylo za celou dobu existence klubu asi 28 000, které pocházely z vyšších a středních vrstev (muži směli přednášky poslouchat v oddělené místnosti). Význam klubu je pro české ženské hnutí nesmírný, formuloval požadavek rovnosti pohlaví a přesvědčil české ženy o jejich vlastních schopnostech, intelektu a smysluplnosti jejich osobního rozvíjení. Zároveň se stal inspirací pro další aktivity.

Jednou z nich je i činnost *Ženského výrobního spolku* (1871), který v reakci na velký počet vdov a sirotek po Rakousko-Pruské válce (1866) zřídil obchodně-průmyslovou školu pro dívky z nižších vrstev a vedl zprostředkovatelnou práce pro ženy-samoživitelky. V čele spolku stály *Karolina Světlá* (1830-1899), *Eliška Krásnohorská* (1847-1926) a *Věnceslava Lužická* (1835-1920). Cílem jeho iniciativ byla samostatně výdělečná žena. V tomto duchu také vydával časopis *Ženské listy*. Financování ženských spolků bylo odkázáno na dobročinné akce, dary a případně členské poplatky, ze strany zemských či městských úřadů získávaly subvence jen ve velmi omezené míře, je pozoruhodné jakých výsledků dosahovaly i přes neustálé finanční obtíže. Ženský výrobní spolek se podílel, především E. Krásnohorská, i na vzniku sdružení *Minerva*. V Brně existoval obdobný spolek *Vesna* (1870), která byla zakladatelkou dívčího vzdělávání na Moravě. Jejich úsilí vedlo k založení prvního dívčího gymnázia v českých zemích, které bylo v roce 1890 i prvním svého druhu ve Střední Evropě. Prvních šestnáct českých dívek složilo maturitní zkoušku roku 1895, jejich volný vstup i na univerzitní půdu však ještě nebyl zaručen.

Většina politiků měla k ženskému vzdělávání negativní vztah, výjimku tvořili T.G. Masaryk, E. Engel a K. Adámek, jejichž prostřednictvím zazněly požadavky ženské emancipace i na říšské radě ve Vídni. Výsledkem bylo nejprve povolení ženám na mimořádné studium na Filozofické a Lékařské fakultě univerzity v Praze a od samého konce století i na studium řádné. První promující ženou byla na Filozofické fakultě Marie Zdenka Baborová (1901) a na fakultě Lékařské Anna Honzáková (1902). Další fakulty otevřely své dveře ženám až po vzniku samostatného Československa. Mnohé zámožnější ženy však využily možnosti absolvovat univerzitní studium v zahraničí (např. první česká lékařka A. Bayerová). Obory, jež ženy vystudovaly, vyvracejí do současnosti platné stereotypy o talentu žen spíše pro humanitní studia-akademické tituly první z nich získaly v oborech chemie, biologie a lékařství.

Na přelomu 19./20. století se projevil proces diferenciaci stále širšího českého ženského hnutí. Starší a konzervativnější část ženských aktivistek se soustředila kolem *Ústředního spolku českých žen* (1898). Ve svých požadavcích mnohem odvážnější mladší generace aktivistek se orientovala na právní a politickou oblast, svou základnu měly v *Ženském klubu českém* (1902). Ten se, mimo další své aktivity, soustředil i na ženská politická práva. S cílem získání volebních práv pro ženy byl roku 1905 *Františkou Plamínkovou* (1875-1942) založen *Výbor pro volební právo žen*, který se snažil překonat zákon zakazující členství žen v politických spolecích. hlavní činností spolku byla agitace na podporu veřejného mínění. ale i lobby u českých politických stran, aby do svých programů a na své kandidátky zařazovali ženy. F. Plamínková chytře využila mezery v rakouském volebním zákoně, který výslovně nezakazoval ženám být zvoleny. A tak roku 1912 byla do českého zemského sněmu jako první žena zvolena česká spisovatelka *Božena Viková-Kunětická* (1862-1934). Ve sněmu však nikdy nezasedla, protože místopředseda hrabě Thun ji odmítl vydat potřebná povolení.

Během První světové války ženy dokázaly bez větších obtíží nahradit muže ve všech oblastech veřejného života. Po ustanovení samostatné Československé republiky našlo ženské hnutí velkou oporu v osobě prezidenta *T.G. Masaryka* (1850-1937). Jeho přičiněním byla v § 106 *ústavy republiky* stanovena rovnost

pohlaví z hlediska sociálních, občanských i politických práv. Zdálo se tedy, že české ženské hnutí svých požadavků dosáhlo. Brzy však vyvstala potřeba tato získaná práva také prosadit do praxe.

V prvních legislativních orgánech ČSR zasedlo sedm žen (např. F. Zeminová, A. Masaryková, aj.), ale jejich počet se v průběhu meziválečného období zvýšil jen o málo. Zvolené poslankyně a senátorky se snažily o změnu zákonů, které stále popíraly ženská práva a snažily se odstranit ustanovení diskriminující ženy zejména na trhu práce. Společnými tématy napříč politickým spektrem byla ochrana matky a dítěte v době po porodu, zákaz námezdního kojení, odstranění povinného celibátu pro ženy vykonávající povolání učitelek a odstranění zákonů dovolujících propouštění žen ze zaměstnání z důvodů jejich sňatku. V otázce liberálnějšího postoje státu k rozvodům a povolení potratů, což prosazovaly zejména komunistické poslankyně a senátorky, se však ženy v parlamentě rozcházely.

V těchto cílech byly politicky podporovány i ženským hnutím, jehož nejreprezentativnějším sdružením se stala *Ženská národní rada* (1923), v jejímž čele stála senátorka F. Plamínková (po její popravě Milada Horáková), vydávala časopis *Ženská rada*. Hlavní idejí organizace byla loyality k republice a úcta k demokracii, ke které mohlo dojít až na základě rovnoprávnosti žen ve všech sférách života společnosti. V tomto duchu byl organizací vypracován roku 1926 *Pamětní spis*, což byl detailní soupis návrhů zákonů a ustanovení, které měly odstranit dosavadní nerovnoprávnost a diskriminaci žen. Tento spis byl podán k projednání parlamentu ČSR, avšak z důvodů pozdější hospodářské krize, byly tyto požadavky odsunuty jako nepodstatné.

V republice existovala také široká síť profesních ženských organizací, jako např. spolek moravských učitelek, a ženských výborů jednotlivých politických stran, mezi nejaktivnější patřil např. Svaz katolických žen a dívek při lidové straně a již zmíněné komunistické ženy.

Hospodářská krize a následné bezprostřední ohrožení státu německým agresorem vedlo ženské hnutí k zaměření své činnosti na zdravotnictví a brannou výchovu. Po obsazení republiky (1939) ženy ztratily svá politická práva, neměly zastoupení v Národním Souručenství, začalo masivní propouštění ze zaměstnání, byla zakázána koedukace za současného zákazu středních dívčích škol, byla výrazně omezena i spolková činnost.

V roce 1945 sice vznikla *Rada československých žen* vedená *Miladou Horákovou* (1901-1950), ale její činnost byla záhy ukončena a M. Horáková v roce 1950 v nechvalně známém procesu popravena. Tím na dlouho skončila cesta českých žen za rovnoprávností.

Doporučená literatura: Abramsová, L.: *Zrození moderní ženy*, Brno 2005.

Bahenská, M.: *Počátky emancipace žen v Čechách*, Praha 2005.

Bock, G.: *Women in European History*, Oxford 2002.

Furé, Ch. (ed.): *Political and Historical Encyclopedia of Women*, New York 2003.

Lenderová, m.: *K hříchu i k modlitbě. 6ena v minulém století*, Praha 1999.

Pešek, J., Ledvinka V. (eds.): *Žena v dějinách prahy*. Praha 1996.